

Forskningsetiske retningslinjer for Internettforskning

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Publisert på nett 18. desember 2014, Utkast til nasjonal høringsrunde mai 2015

Innhold

Innledning.....	3
Definisjoner	3
Offentlig eller privat?	4
Informert og fritt samtykke	5
Barns krav på beskyttelse.....	7
Personopplysninger, konfidensialitet og anonymisering.....	7
Hensynet til tredjepart	8
Bruk av sitater som er hentet fra Internett.....	9
Tilbakeføring av resultater	9
Referanser	10

Innledning

Internettets egenart og raske endringstakt gjør at det oppstår nye og særegne spørsmål hvor forskeren må reflektere over ulike og ofte motstridende forskningsetiske hensyn og normer. I 2014 har derfor Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) revidert sine «Etiske retningslinjer for forskning på Internett» fra 2003. Retningslinjene er veiledende og rådgivende for forskning på Internett, og de erstatter ikke det til enhver tid gjeldende lovverket på området.

Det overgripende rammeverket for de spesifikke retningslinjene er NESH' mer generelle [Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi](#) fra 2006 (i teksten henvises fortløpende til relevante retningslinjer). De gjeldende forskningsetiske retningslinjene gjelder all forskning innenfor samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, og det er forskerens oppgave å ivareta dette ansvaret. Ved forskning på/via Internett kan det ofte være uklart om eller på hvilken måte disse retningslinjene er dekkende eller relevante fordi forskningen kan reise helt nye spørsmål av metodologisk, epistemologisk og ontologisk karakter. De etiske retningslinjene for forskning på Internett er derfor ment som ytterligere hjelp til forskere. I særlig grad gjelder dette når forskningen direkte eller indirekte involverer mennesker.

Internettforskning favner svært vidt og kan gå på tvers av (og falle mellom) ulike akademiske disipliner og forskningsfelt. Forskning på Internett kan også reise forskningsetiske spørsmål som ligger utenfor fagområdet og retningslinjene til NESH. I slike tilfeller kan det være nyttig å konsultere de [Generelle forskningsetiske retningslinjer](#).

Definisjoner

«Forskning» defineres bredt og innbefatter forskningsbasert undervisning og formidling. Begrepet omfatter her også studentarbeider på alle nivå.

«Internett» betegner i utgangspunktet et globalt datanettverk for kommunikasjon og spredning av informasjon. I utvidet betydning kan «Internett» referere til teknologisk systemer og enheter (ting), ulike former for bruk og anvendelse (redskap), eller et sted for aktivitet og samhandling (sosialt rom). De forskjellige tilnærmingene reiser ulike teoretiske

og metodologiske spørsmål, som igjen åpner for et bredt spekter av forskningsetiske vurderinger og avveininger.

«Internettforskning» omfatter 1) Forskning *på* Internett som fenomen, dets struktur og teknologi (produksjonssystemer, teknisk utforming, programmer, koder etc.), 2) *Bruk av* Internett som redskap i forskningen (innsamling av data og informasjon via informanter, survey, arkiver, logger, algoritmer etc.), samt 3) Forskning på produksjon, kommunikasjon og interaksjon *via* Internett eller mobil (ved bruk av e-post, sosiale medier, blogger, diskusjonsfora, debattsider, kommentarfelt, eller ved bruk av dataspill, søkemotorer og nettsider etc.). Internettforskning defineres følgelig ikke ved at det brukes nye metoder på et nytt fenomen, men omfatter generelt all forskning på, via eller ved hjelp av Internett.

I det følgende vil vi gå igjennom sentrale forskningsetiske problemstillinger knyttet til Internettforskning. Disse er i særlig grad knyttet til forskerens plikt til å arbeide ut fra en grunnleggende respekt for menneskeverdet. Fra NESH' generelle retningslinjer er dette utdypet til bl.a. å innebære at forskeren har plikt og ansvar for å sikre integritet, frihet og medbestemmelse ([punkt 6](#)), å unngå skade og alvorlige belastninger ([punkt 7](#)), å ivareta hensyn til tredjepart ([punkt 11](#)), å sikre barns krav på beskyttelse ([punkt 12](#)), å respektere privatlivets fred ([punkt 13](#)), samt å ivareta hensynet til menneskers ettermæle ([punkt 17](#)) og hensynet til andres verdier og handlingsmotive ([punkt 18](#)). I praksis handler det ofte om hvordan forskeren best kan ivareta kravet om informert og fritt samtykke ([punkt 9](#)).

Offentlig eller privat?

I forlengelse av NESH' *Retningslinjer* kan forskere som hovedregel fritt benytte materiale fra åpne fora uten å innhente samtykke fra dem opplysningene gjelder ([punkt 8](#)). Samtidig må dette alltid avvises mot kravet om respekt for individers privatliv og nære relasjoner ([punkt 13](#)). Skillet mellom privat og offentlig sfære kan være vanskelig å trekke når det gjelder informasjon og atferd som formidles og lagres på Internett.

For eksempel kan en forsker fritt benytte opplysninger som er hentet fra nettavisers dekning av et saksforhold. I andre situasjoner vil skillet mellom privat og offentlig være mer diffust. Én grunn er at individer som publiserer informasjon på Internett selv kan ha en forståelse av at informasjonen er privat selv om den teknisk sett er offentlig tilgjengelig.

Andre kan være innforstått med at informasjonen er offentlig, men samtidig ha sterke reservasjoner mot at informasjonen blir brukt av andre i nye sammenhenger og kontekster, slik som i forskning. For noen kan en personlig blogg være en offentlig arena, mens andre betrakter bloggen som offentlig tilgjengelig, men privat i innhold. På ett og samme nettsted kan forskjellige deltakere ha ulik oppfatning av hva som er privat og offentlig, og deres kommunikasjons- og handlingsmønstre påvirkes av denne forståelsen. Forskere må altså veie hva som teknisk eller juridisk sett er offentlig tilgjengelig opp mot hensynet til hva folk faktisk forstår som privat.

Forskere har et særlig ansvar for å ivareta forskningsdeltakernes integritet, og i mange situasjoner vil det være verdifullt å ta hensyn til «kontekstens integritet»: Konteksten hvor informasjon eller kommunikasjon finner sted er viktig i vurderingen av hva som er privat og offentlig. Man bør også være varsom med å anta at alle Internettbrukere har et bevisst forhold til eller kunnskap om hvilken informasjon som faktisk blir offentlig og hvilken som ikke er det. Dette gjelder i særlig grad, men ikke bare, ved bruken av sosiale medier, hvor offentlighetsgraden og evnen til å stille inn personverninnstillinger og publisering av lokasjonsdata er varierende blant brukere.

Noen Internettfora har adgangsbegrensninger. Informasjon som meddeles her er ikke klart offentlig eller privat, men fordi forumet ikke er tilgjengelig for enhver, kan den ikke uten videre brukes til forskningsformål uten at forskeren innhenter deltakernes samtykke. Jo strengere forumets adgangsbegrensninger er, både når det gjelder mulighet til å hente inn informasjon/kommunikasjon og når det gjelder muligheter for å delta i forumet, jo større vil deltakernes forventinger om beskyttelse eller anonymitet være. Som forsker må man være oppmerksom på hvor strenge kravene til adgang er for det forumet man studerer. Jo strengere adgangsbegrensningen er, jo større aktsomhet bør forskeren utvise.

Informert og fritt samtykke

Forskningsprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger skal i hovedsak bare settes i gang etter at deltakerne har samtykket ([punkt 9](#)). Forskeren må med andre ord vurdere relevante hensyn og avgjøre om det er nødvendig å innhente samtykke eller ikke. Denne generelle hovedregelen gjelder også for forskning på/via Internett.

Det er flere vanskeligheter forbundet med å innhente samtykke i digitale fora. For det første kan en forespørsel om samtykke til deltakende observasjon virke ødeleggende på den samhandlingen som forskeren vil studere. For det andre er deltakelsen flyktig, men informasjonen man ønsker å bruke kan være lagret og tilgjengelig, noe som gjør at det kan være vanskelig å få tak i personene man ønsker samtykke fra i etterkant. For det tredje kan folk utgi seg for å være en annen enn den de er, og forskeren kan ikke alltid være sikker på at samtykke er innhentet fra den eller dem man faktisk ønsker å innhente samtykke fra. For det fjerde kan antallet personer være så stort at det er praktisk og teknisk umulig å innhente samtykke, eksempelvis hvis man forsker på debatter i sosiale medier.

I tilfeller der det er nødvendig å innhente samtykke, stiller disse praktiske problemene krav til planlegging av forskningen. Innhenting av samtykke over Internett krever også en større innsats for å sikre kvaliteten på samtykket. Det krever at man tar mer omfattende forholdsregler for å sikre at man ikke rekrutterer personer som ikke bør delta i undersøkelsen, for eksempel barn i undersøkelser beregnet på voksne. Videre kan det være en større utfordring å sikre at deltakerne har en tilstrekkelig og korrekt forståelse av informasjonen man gir om forskningen og bakgrunnen for ønsket om samtykke, hvis denne bare formidles skriftlig over nett. I noen tilfeller kan disse problemene med å innhente samtykke tilsa at forskeren bør avholde seg fra å forske på forumet.

Det vil være en forskjell på om forskeren bare innhenter informasjon eller aktivt deltar i forumet. Forskeren bør gi seg til kjenne hvis han eller hun aktivt deltar i et forum med adgangsbegrensninger. Dette bør gjøres før forskningen igangsettes. Det kan også være grunn til å gi seg til kjenne hvis man innhenter informasjon uten å delta aktivt i forumet. Forskeren må uansett ta tilbørlig hensyn til etiske normer og eventuelle regler for atferd som måtte gjelde for forumet. Forskeren har et ansvar for å fremtre med klarhet ovenfor deltakerne i forskningen om sin egen rolle og de forventninger, begrensninger og krav som følger med rollen som forsker ([punkt 19](#)).

Hensynet til respekt for deltakere tilsier at forskeren bør informere også deltakere i åpne fora om systematisk registrering (for eksempel opptak) eller rapportering av opplysningene når dette er mulig.

Barns krav på beskyttelse

Barn og unge er verdifulle informanter og har en rett til å bli hørt, også i forskningen. Dette gjelder også Internettforskning med barn og unge. Slik forskning reiser spesielle utfordringer, fordi det er en del av barns aktiviteter som ofte unndrar seg voksenkontroll, og grensene mellom barns verden og voksenverden er mindre klar. Dette reduserer ikke kravene til å innhente foreldres samtykke til barns deltakelse i forskning, selv om det er praktisk vanskeligere ([punkt 12](#)). I denne sammenheng er det også viktig å verifisere respondentenes faktiske, biologiske alder. I tillegg må barna selv gi sitt informerte samtykke til å delta i forskningen. I noen tilfeller kan det være lettere å ivareta hensynet til barns krav på beskyttelse ved å samle inn data om Internett ved hjelp av etablerte metoder utenfor Internett.

Personopplysninger, konfidensialitet og anonymisering

Forskere skal behandle all informasjon om personlige forhold konfidensielt. Materialet må vanligvis anonymiseres for å verne om privatlivets fred og for å unngå skade og urimelige belastninger for personene det forskes på ([punkt 14](#)).

Forskning på Internett tar ofte utgangspunkt i samhandling i digitale fora (Twitter, Facebook, blogger etc.), som har en flyktig karakter. Dette bidrar til å skape forventninger om at informasjonen er beskyttet. Folk kan i slike sammenhenger være villige til å gi fra seg personlig og sensitiv informasjon i et Internettforum som i prinsippet er tilgjengelig for enhver, uten at de dermed har ment at ytringene skal kunne spres videre eller forskes på ([punkt 17](#) og [punkt 18](#)). Personer som det fremkommer personlige eller sensitive opplysninger om i et åpent forum har krav på at informasjonen i forskningssammenheng brukes og formidles på en tilbørlig måte ([punkt 13](#)).

Anonymisering har til hensikt å beskytte den enkeltes personvern slik at opplysninger blir behandlet forsvarlig og at personidentifiserbare opplysninger blir behandlet av færrest mulig.

Pseudonymer («nicknames» eller kallenavn) er en viktig side ved enkelte former for samhandling på Internett. Ofte brukes slike pseudonymer på tvers av ulike fora og i ulike sammenhenger. Forskeren bør ta hensyn til at personlig informasjon ikke nødvendigvis er anonymisert ved at forskeren bruker deres pseudonymer.

Big Data reiser et helt sett av nye problemer og utfordringer. Vi etterlater oss store mengder digital informasjon – enten vi bruker sosiale medier, drar kortet, bruker mobilen, kjøper apper eller søker på nettet – som potensielt sett kan sammenkoples av forskere (eller andre) på måter den enkelte ikke har kunnskap om eller har samtykket til. Mulighetene for å spore informantenes identitet er dessuten lettere ved bruk av digitale fora enn andre informasjonskanaler. Satt på spissen kan sammenkoplingen av *Big Data* og sporing av IP-adresser føre til at et begrep om «anonymisering» i praksis blir umulig. For en forsker kan det være vanskelig å garantere både at data faktisk er anonymisert og at personopplysninger vil bli slettet i etterkant av forskningsprosjektet. Samtidig er dette forskerens ansvar, og man bør så langt det er mulig informere potensielle informanter om disse utfordringene og eventuelle konsekvenser forskningen kan få. Særlig gjelder dette når forskningen gjør at informasjon kobles sammen og genererer nye, sensitive opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner.

Hensynet til tredjepart

Ulike former for interaksjon på Internett kan medføre at forskere direkte eller indirekte samler inn informasjon om personer som ikke er en del av informant- eller datagrunnlaget, såkalt tredjepart. Hensynet til tredjepart gjør at forskere bør både vurdere å foregripe virkninger på tredjepart ([punkt 11](#)). Forskning på/via Internett vil ofte kunne inkludere data fra andre enn informantene. For eksempel vil forskning som gjør bruk av eller ser på interaksjon på sosiale medier, gi tilgang til tredjepart fordi disse sosialt og teknisk er nært knyttet til primærinformantene. Denne informasjonen kan også være av en sensitiv art og må behandles deretter. Forskingen kan få virkninger for privatliv og nære relasjoner hos personer som ikke selv inngår i forskning, men som trekkes inn som nærstående til informantene, også gjennom teknisk tilgang til deres informasjon. Hensynet til belastninger

for tredjepart bør veies opp mot hensynet til forskningens kritiske funksjon og sannhetssøken (se også [punkt 7](#)).

Bruk av sitater som er hentet fra Internett

Forskning på/via Internett kan også gjøre bruk av sitater. Sitater forstås her i utvidet forstand, og kan inneholde datafeeder, lokasjonsdata/steddata, bilder, video og så videre. Ved bruk av sitater fra Internett i forbindelse med offentliggjøring av forskningsresultater bør forskeren ta tilbørlig hensyn til at det kan være mulig å spore informantenes og tredjeparters identitet ved å foreta fulltekst- eller deltekstsøk på sitatene. Samtidig har forskeren også et ansvar for at dataene og meningsinnholdet ikke endres. Bruk av sitater må derfor vurderes ut fra begge hensyn og eventuelle avveininger bør gjøres eksplisitt rede for.

Tilbakeføring av resultater

Mange sosiale og kulturelle bevegelser på Internett er bygget på normer om åpenhet, informasjonsfrihet og deling av resultater. I forbindelse med forskning om slike digitale fellesskap oppstår dermed et spesielt ansvar for å tilbakeføre resultatene av forskningen til dem som har deltatt ([punkt 47](#)).

Referanser

Association of Internet Researchers (AOIR), “Ethical Decision-Making and Internet Research”, Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee (Version 2.0)

Elgesem, Dag: “What is special about the ethical issues in online research?”, *Ethics and Information Technology* 4, 3 (2002), s. 195–203.

Ingjerd, Helene og Hallvard Fossheim (red.), *Internet Research Ethics*. De nasjonale forskningsetiske komiteene, Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Livingstone, Sonia, Kjartan Ólafsson og Elisabeth Staksrud: “Risky Social Networking Practices Among 'Underage' Users: Lessons for Evidence-Based Policy”, *Journal of Computer-Mediated Communication* 18 (2013), s. 303-320 [doi: 10.1111/jcc4.12012]

Staksrud, Elisabeth: “Counting Children. On research methodology, ethics and policy development”, i Helene Ingjerd og Hallvard Fossheim (red.), *Internet Research Ethics*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 98–121.